

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA „MORZE WOKÓŁ NAS... »BO TAKIE JEST ROZLEGŁE I STRASZNE«” (GDAŃSK, 22–23 MAJA 2014)

W dniach 22–23 maja 2014 roku w Wielkiej Hali Dworu Artusa oraz w Ratuszu Głównym Miasta Gdańska odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Morze wokół nas... »bo takie jest rozległe i straszne«”. Inspiracją stała się 560. rocznica przejścia Gdańska pod panowanie króla Polski Kazimierza Jagiellończyka, a jej organizacją zajęły się dr hab. Beata Możejko, prof. UG, oraz dr Ewa Bojaruniec, reprezentujące Uniwersytet Gdański oraz Muzeum Historyczne Miasta Gdańska.

Rezultaty swoich badań (dotyczących historii powszechnej, historii kultury, historii sztuki, kulturoznawstwa, archeologii podwodnej) przedstawiło 28 (z zaplanowanych 29) uczestników reprezentujących zagraniczne oraz polskie ośrodki naukowe, między innymi Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu, Akademię Ignatianum w Krakowie, Uniwersytet w Lejdzie, Akademię Pomorską w Słupsku, Centralne Muzeum Morskie, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Śląski w Opawie oraz Uniwersytet w Kłajpedzie.

Otwarcia obrad dokonał dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Gdańska Adam Koperkiewicz i towarzysząca mu dr hab. Beata Możejko, prof. UG. Dyrektor podkreślił okoliczności związane z organizacją konferencji oraz nieprzypadkowy dobór miejsca obrad. Aby dopełnić uroczystego otwarcia, oddano salwę honorową. Po raz pierwszy w taki sposób witano gości przebywających w tym miejscu w 1577 roku.

Konferencję rozpoczął wykład inauguracyjny prof. dra hab. Błażeja Śliwińskiego, w którym prelegent przybliżył najważniejsze wydarzenia z dziejów Gdańska, odwołując się do jego początków i roli wśród państw związku hanzeatyckiego, głównie w XV wieku. Genezy miast nadbałtyckich, ich handlu i rozwoju dotyczył referat, który miał wygłosić prof. dr hab. Henryk Samsonowicz. W związku z jego nieobecnością treść wykładu została odczytana przez dr hab. Beatę Możejko, prof. UG. W referacie omówiono realia gospodarcze miast hanzeatyckich (waluty, handel, języki i tradycje kulturowe). Otwarcia obrad dopełniło wystąpienie Mateusza Kusznerewicza – prezesa Zarządu Fundacji Gdańskiej. Podkreślał on wagę organizowania przedsięwzięć kulturalnych związanych z tematyką morską. Omówił również działalność Fundacji Gdańskiej, wykorzystującej położenie miasta nad morzem i działającej między innymi na rzecz rozwoju sportowego dzieci i młodzieży.

Początkową sekcję poprowadził prof. dr hab. Jerzy Sperka z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Najnowsze odkrycia archeologiczne przybliżył referat dra hab. Andrzeja Wypustka pod tytułem „Odkrycia w rejonie Trapani na Sycylii a historia

rzymskich wojen na morzu”, omawiający dzieje morskich wojen punickich. Ukazany materiał ilustracyjny pozwolił na dokładne przedstawienie znalezionych artefaktów z okresu I wojny punickiej. Prelekcja prof. dr hab. Danuty Quirini-Popławskiej „Dole i niedole morskiej podróży do Ziemi Świętej w późnym średniowieczu” dotyczyła morskich przygód pielgrzymów udających się do Grobu Chrystusa w średniowieczu. Zainteresowanie wzbudziło również wspomnienie kulturowanych od XIII wieku uroczystości zaślubin Wenecji z morzem. Do tematyki podróży morskich odnosił się także referat mgr Agaty Serugi „Pomiędzy strachem a fascynacją: wpływ morza na człowieka późnośredniowiecznego”. Na podstawie relacji i kronik XIII–XV-wiecznych zostały omówione największe obawy podróżników, takie jak burze morskie, napady piratów, głód na morzu i niebezpieczne zamorskie dziwy, a także zachwyty związane z przestrzenią morską.

Pierwszą część obrad zamykało wystąpienie dr Aleksandry Barwickiej-Makuli, analizujące opisy podróży Zygmunta III Wazy do Szwecji w 1593 roku. Myślą przewodnią był cytat: „Do Kolmaru król kazał okręty sterować, lecz próżno wiatrom, i też morzu rozkazywać”. Odczucia podróżników związane z tą wyprawą opisał w poemacie Andrzej Zbylitowski oraz w swojej relacji dworzanin królewski Waclaw Kielczowski. Doktor Barwicka-Makula zwróciła uwagę między innymi na niesprzyjające warunki pogodowe towarzyszące wyprawie niemal przez cały czas.

Po przerwie obiadowej obrady konferencyjne przeniesiono do Wielkiej Sali Wety znajdującej się w Ratuszu Głównym Miasta Gdańska. Tę część sympozjum pod przewodnictwem dr hab. Beaty Możejko, prof. UG, rozpoczęło wystąpienie mgr Julii Możdżeń, zatytułowane „Postrzeżenie morza w zapiskach gdańskiego szypra Caspra Weinreicha z lat 1461–1496”, omawiające stosunek do morza wspomnianego szypra na podstawie jego zapisków pochodzących z XV stulecia, a wydanych drukiem w XIX wieku. Zapiski mylnie zyskały miano kroniki, ale z dużą dozą prawdopodobieństwa mogły być pierwotnie księgą interesu, tak zwaną *Geschäftsbuch* (świadczy o tym m.in. rzeczowy układ treści).

Przybyła z Ołomuńca dr Michaela Antonín Malaníková przedstawiła referat *The sea in Chech medieval chronicles and travel books*. Na podstawie opisów zawartych między innymi w XII-wiecznej relacji z pielgrzymki, w której grupa czeskich pątników straciła życie w czasie wyprawy morskiej (*Annales Ottokariani*), prelegentka ukazała strach podróżnych przed morzem.

Następna uczestniczka konferencji, dr Justyna Wubs-Mrozewicz, zajęła się następującym tematem: „Rozwiązywanie splątanych interesów. Konflikty miasta Gdańska i kupców gdańskich związane z działalnością kaprów w XVI wieku: prawo i dyplomacja”. Na podstawie dwóch wydarzeń omówiła, czym różniło się kaperstwo od piractwa. Prelegentka skupiła się na *casus*ach z 1533 roku (gdy kaper holenderski Klemens Andierszoon okradł kupca z Gdańska Petera Tiele) oraz z 1577 roku (kiedy to statki płynące z Enkhuizen we Fryzji zostały przejęte przez gdańskiego kapra).

Zatargów morskich dotyczył również drugi, zamykający tę część obrad referat mgra Pawła Sadłonia, oparty na korespondencji Gdańska z Duńczykami na przełomie XV i XVI wieku, opisujący najczęstsze zatargi morskie. Prelegent w wystąpieniu zatytułowanym „Rozwiązywanie gdańsko-duńskich zatargów żeglugowych w la-

tach 1491–1509” przedstawił: sprawy szyprów Steffena Dirxena z Rewla i Cleysa Mickelssona z Lubeki (1497), losy towarów pochodzących z rozbitego u wybrzeży Bornholmu statku szypra Ludeke Kasekena (1491), spór związany z działalnością bremeńskiego kapra Ludera Lesznawa (1498) i zatrzymanie gdańskiego szypra Pawła Lemke przez Duńczyków (1506).

Trzeciej sekcji przewodniczył dr inż. Jerzy Litwin, dyrektor Narodowego Muzeum Morskiego. Jako pierwszy, z referatem „Ludzie morza w konflikcie z Temidą. Sprawy przeciwko marynarzom przed sądami gdańskimi w XVI–XVIII wieku”, wystąpił dr Dariusz Kaczor. Omówił on opisy sądowe z XVI–XVIII wieku, przedstawiające łamanie prawa przez marynarzy. Zatargi najczęściej wynikały z braku porozumienia pomiędzy członkami załogi, przewożenia przez szyprów ładunków na własny rachunek, niezapłaconych rachunków i sporów z oberżystami.”

Zaplanowane wystąpienie dr Ewy Łączyńskiej zostało przeniesione na następny dzień obrad. Kolejny był referat dr Ewy Barylewskiej-Szymańskiej pod tytułem „Dobytek wdowy po żeglarzu Salomonie Peterssenie na tle wyposażenia domów gdańskich drugiej połowy XVIII wieku”, omawiający wyposażenie domu pozostawione przez Anne Catherine Peterssen. Zmarła ona w 1778 roku, 19 lat po śmierci męża, pozostawiając po sobie testament z bogatym protokołem inwentarza. Opis jej dobytku został porównany z wyposażeniem innych domów gdańskich w drugiej połowie XVIII wieku. Na zakończenie mgr Tomasz Bednarz w referacie „Badania archeologiczne legendarnego Porcelanowca z Zatoki Gdańskiej” przeanalizował losy okrętu od odkrycia wraku do momentu przeprowadzenia najnowszych badań archeologicznych. Statek swoją nazwę zawdzięczał przewożonej ceramice, pochodzącej najprawdopodobniej z XIX wieku, o czym świadczą sygnatury potwierdzające, że przedmioty pochodziły z fabryki angielskiego fajansu John Carr & Son.

Obrady pierwszego dnia konferencji zakończył dr inż. Jerzy Litwin, podkreślając bogactwo tematyczne wystąpień. Nawiązując do poprzedniego rozmówcy, przedstawił stan badań morskich muzeum. Profesor Beata Możejko podziękowała za pierwszy dzień sesji i zaprosiła na kolejny panel badawczy. Uczestnicy pierwszego dnia konferencji mieli okazję wysłuchać interesujących wystąpień, dotyczących wielu kwestii związanych między innymi z życiem politycznym i społecznym, prawem, handlem, życiem codziennym oraz podróżami (pozostającymi jednak w kręgu kultury śródziemnomorskiej).

Piątkowe obrady były kontynuowane w budynku Ratusza Głównego Miasta Gdańska. O przewodniczenie sesji poproszono dra hab. Sobiesława Szybkowskiego, prof. UG. Pierwszy referat pod tytułem „Wolni i dlatego zuchwali. Polityczne i społeczne uprzedzenia wobec ludzi morza w piśmiennictwie greckim epoki klasycznej” wygłosił dr hab. Bogdan Burliga. Omawiał w nim kwestię przydzielania prac na okrętach, związanego ze statusem społecznym. Wioślarzami zazwyczaj byli, traktowani pogardliwie, najbiedniejsi obywatele. Do greckich dzieł odwoływał się również mgr Michał Baranowski w referacie „Morze w romansach greckich”. Źródłami do zaprezentowanych badań były między innymi utwory: Longosa, Achilleusa Tatiosa, Aeliusa Aristeidesa, Józefa Flawiusza (*Wojna żydowska*), Xenophona i Heliodora. Z ich analizy wyłonił się obraz dobrze zorganizowanych piratów, opisywanych – co

zaskakujące – w pozytywnym świetle. Następnie dr Martin Čapský z uniwersytetu w Opatowie omówił kwestię piractwa za czasów cesarza Karola IV na podstawie ustaw z 1359 (dla Hamburga) i 1374 roku (dla Lubeki). W referacie *Cisar Karel IV. A pirati* zostały ukazane starania władcy mające na celu zapewnienie ochrony żeglarzom. Na zakończenie dr Jakub Morawiec wygłosił referat „Trudy morskiej podróży w poezji skaldów”. Opisując utwory takich artystów, jak Eyvind Finsson, Hallr Snorrason, Markus Skeggjason Eiriksdrápa, Einar Helgason Vellekla, omówił kompozycję i temat dzieł z zarysowaniem wyraźnej symboliki.

Kolejnym wykładem plenarnym przewodniczyła dr hab. Beata Możejko, prof. UG. Referat „Pierwsze statki bałtyckie – w świetle badań archeologicznych” wygłosił dr hab. Waldemar Ossowski. Swoje badania oparł na odkryciach archeologicznych fragmentów statków znalezionych na dnie morza. Na tej podstawie dokonał rekonstrukcji pierwszych łodzi wpływających do portu gdańskiego, jak również scharakteryzował początki żegluga bałtyckiej od IX do XII wieku. Wystąpienie prof. Balazsa Nagya z Uniwersytetu w Budapeszcie *Maritime connections of an overland country: the case of late medieval Hungary* dotyczyło szczególnej sytuacji (z punktu widzenia ruchu morskiego) średniowiecznych Węgier, niemających bezpośredniego dostępu do morza. Wyjaśnił przy tym dążenia władców węgierskich do uzyskania drogą militarną dostępu do morza w wiekach XII–XV. W swojej erudycyjnej wypowiedzi dr Martin Nodl przytoczył z kolei pierwszą wzmiankę o Czechach jako kraju leżącym „pod morzem”, zawartą w *Zimowej opowieści* Szekspira. Zwrócił uwagę na podobieństwo opisów średniowiecznych podróży morskich (na podstawie: pięciu ksiąg podróży do Ziemi Świętej – pierwszej z 1477 r., napisanej przez Martina Krzywoustego, i pozostałych spisanych w XV i XVI w.; relacji z podróży na Islandię z początku XVII w., jak również opisu podróży do Anglii z pracy Komeńskiego) oraz scharakteryzował relacje podróżników żyjących daleko od morza, nazwanych przez niego „suchoziemcami”. Sesję zakończył dr hab. Andrzej Woziński, prof. UG, który na wstępie skorygował tytuł swojego wystąpienia: „Późnogotycki obraz »Okręt Kościoła« w Dworze Artusa w Gdańsku. Kilka spostrzeżeń na temat ikonografii i treści ideowej”. Profesor omówił historię dzieła, które powstało w latach 1490–1500 i początkowo znajdowało się w jednej z sal bractwa Trzech Króli w Dworze Artusa w Gdańsku, a w 1945 roku uległo prawie całkowitemu zniszczeniu. Znane głównie z fotografii, niejednokrotnie było odnawiane i interpretowane ze względu na swoją bogatą symbolikę.

Południową sesję panelową, prowadzoną przez dr hab. Agnieszkę Teterycz-Puzio z Akademii Pomorskiej w Słupsku, otworzył referat mgra Pawła K. Gąsiorczyka „Początki angielskiej obecności na Morzu Śródziemnym w późnym średniowieczu na przykładzie działalności Roberta Sturmy’ego z Bristolu (ok. 1400–1458)”. Wystąpienie objęło charakterystykę działalności angielskich kupców, ze szczególnym uwzględnieniem ośrodka handlowego w Bristolu, na przykładzie życia Roberta Sturmy’ego. Doktor hab. Ryszard Skowron, prof. UŚ, przedstawił „Alberta Struziego projekt utworzenia polsko-portugalskiej kompanii handlowej (1623)”. Omówił zamysł wolnego handlu międzynarodowego i związane z nim nadzieje na współpracę, które doradca Olivareza w sprawach flandryjskich (Alberto Struzzi) przed-

stawił reprezentantowi Polski w Hiszpanii – Adamowi Mąkowskiemu. Doktor Monika Brzostowska-Jankiewicz z Narodowego Muzeum Morskiego, opierając się na bogatym materiale malarskim, wygłosiła referat „Wybrane dzieła malarskie szkół holenderskiej i flamandzkiej XVII–XVIII wieku z kolekcji Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku – atrybucje i ikonografia”. Omawiając przykładowe obrazy, zwróciła uwagę nie tylko na styl oraz treść dzieł, ale również na kontekst artystyczny silnie zakorzeniony w europejskiej tradycji marynistycznej.

Ostatnią sesję, w której wystąpiło czterech prelegentów, poprowadziła dr Ewa Bojaruniec z Muzeum Historycznego Miasta Gdańska. Doktor Julius Žukas związany z Uniwersytetem w Kłajpedzie analizował potencjał gospodarczy jednego z największych ośrodków handlowych średniowiecza w referacie „Kłajpeda w handlu morskim XIII–XVII wieku”. Poruszona przez niego kwestia niewykorzystanych szans rozwoju miasta wyjaśniła również niektóre przyczyny obecnej sytuacji gospodarczej. Wystąpienie dr Ewy Łączyńskiej przeniesione z pierwszego dnia obrad, zatytułowane „*Navigare necesse est, vivere non est necesse*. Katastrofy morskie na Bałtyku w XVIII–XIX wieku”, zostało oparte na bogatych materiałach źródłowych. Prelegentka poddała analizie procesy i zapiski sądowe, oświadczenia właścicieli statków, kupców i armatorów oraz ówczesne czasopiśmiennictwo. Opisowała również trudne warunki żeglugi bałtyckiej i powody jej złej reputacji. Profesor dr hab. Andrzej Groth w wystąpieniu „Flota gdańska w II połowie XVII i w XVIII wieku” zawarł przyczyny jej wzrostu liczebnego, scharakteryzował typy posiadanych przez miasto statków oraz przybliżył sylwetki najważniejszych armatorów gdańskich. Referat „Szwedzka relacja z podróży do miast nadbałtyckich z połowy XVIII wieku” dr hab. Gabrieli Majewskiej, prof. UG, zamykał ostatni panel obrad. Prelegentka omówiła szwedzkie dzienniki podróżnicze spisywane głównie przez bogatych mieszczan biorących udział w wojnie północnej. Przybliżyła także relację Nilsa Brockmana dotyczącą jego podróży bałtyckiej z 1754 roku.

Podsumowania i jednocześnie zamknięcia ostatniego, drugiego dnia sympozjum dokonała dr hab. Beata Możejko, prof. UG. Podziękowała gospodarzom (Muzeum Historycznemu Miasta Gdańska), fundatorom (Fundacji Gdańskiej), dyrektorowi Grzegorzowi Szczuce z Fundacji Gdańskiej za koordynowanie przygotowań do konferencji oraz przybyłym prelegentom, gościom i uczestnikom.

Tematyka przedstawionych zagadnień okazała się interesująca nie tylko dla uczestników wygłaszających referaty, lecz także dla licznie zgromadzonych słuchaczy, o czym świadczyły ożywione dyskusje podczas przerw konferencyjnych. Konferencja była świetną okazją do poznania różnorodnych punktów widzenia i zaprezentowania obecnego stanu badań. Obecność gości zagranicznych pozwoliła zaś na zawarcie nowych znajomości i wymianę poglądów dotyczących fascynujących dziejów morskich.